

PŘEDMLUVA

Východiskem této práce se stala analýza životních drah čtyřiceti absolventů gymnázia, provedená v letech 1974—1975 za období 25 let po maturitě (se zpětným pohledem na rodinný původ a školní léta respondentů). Po metodické stránce se tu kombinovala případová studie s biografickou metodou, dotazníkovým šetřením a rozhovory s příslušníky této věkové kohorty. Přípravu výzkumu a vyhodnocení výsledků jsem spojil s prvními obecnějšími úvahami o teoreticko-metodologické problematice sociologie životních drah. V dalších letech jsem — s jistými přetřzkami — pokračoval v této práci a provedl některé další dílčí sondy (životní dráha kododělníka a mechanizátora, životní starty dělníků, nižších a vyšších zaměstnanců průmyslového města a lesních dělníků, historicko-generační změny socioprofesionální struktury jihomoravské vesnice na příkladě dvou lokalit — Horní Věstonice a Prušánky). Empirická šetření probíhala v různých časových odstupech v době od poloviny sedmdesátých do poloviny osmdesátých let* a většinou se týkala relativně malých skupin (s výjimkou analýz vesnických lokalit).

Předkládaná práce si proto nemůže činit nárok na to, že by podávala konkrétní obraz naší společnosti té doby. Nelze ji chápat ani jako pokus o všestranně propracovaný systém sociologie životní dráhy. Sleduje mnohem skromnější cíle.

Výsledky empirických šetření jsou tu spíše příležitostí ke zmapování výzkumného pole. Postupuji proto od předběžného vymezení předmětu zkoumání přes empirické sondy zpět k teoreticko-metodologickým úvahám o zaměření takto pojaté sociologie životní dráhy a o jejím možném přínosu pro praxi. Mám při tom před očima naši společnost. Necítím se být povolán k tomu, abych srovnával naši situaci s podobou této problematiky ve vyspělých kapitalistických zemích nebo v ostatních oblastech východní Evropy. Z početné vědecké produkce (reagující na odlišné podmínky) se

kriticky vyrovnávám především s koncepcemi některých představitelů západoevropské sociologie životních drah, kteří ve formulaci problému pokročili v tomto (nám bližším) sociokulturním regionu nejdále.

Problematika sociologie životní dráhy je velmi členitá. Nekladu proto do popředí sociologii jednotlivých etap životní dráhy, jako je např. sociologie dětství a mládí, středního věku a staří. Mám na zřeteli především jejich souvztažnost, kontinuitě diskontinuitní procesovitost životní dráhy člověka. Považuji dále životní dráhu za dialektickou strukturu, za skladbu čtyř základních komponent — biopsychické konstituce, rodinného cyklu, profesní dráhy a volnočasových aktivit. Ani zde však nehledám základ pro členění práce. Jednotlivými komponentami životní dráhy se zabývají velmi specializované odvětvové sociologie rodiny, profesí, volného času. Pozornost zaměřuji především opět na souvztažnost biografických komponent (příp. na konflikty mezi nimi). Rozvinuté odvětvové sociologie organizují početné sociologické výzkumy řady speciálních, často velmi úzce formulovaných problémů. Považuji proto za neméně důležité pokusit se o určitý syntetizující pohled. Tím se ovšem vystavuji značnému riziku: desítky specialistů mohou mi v jednotlivých otázkách kdykoli namítnout, že je všechno jinak. Přesto však se domnívám, že toto riziko je nutné podstoupit. Většina odvětvových sociologií je dále založena na ideáلتypických strukturách či modelech dané oblasti zkoumání. Zabývám se proto blíže vztahy mezi cyklickými, havarijními a historickými artikulacemi životní dráhy. Druhým cílem práce je tedy zřetel ke trojím souvztažnostem — mezi životními fázemi, mezi komponentami životní dráhy, mezi cyklickým, havarijním a historickým aspektem běhu lidského života.

V souvislosti s povahou předmětu vyvstává rovněž otázka využití některých metod, se kterými se v naší sociologii setkáváme spíše jen sporadicky, např. s některými tzv. kvalitativními metodami a s vyzkoušením postupů příbuzných disciplín, bez nichž — jak se domnívám — nejsou sociologické problémy životních drah úspěšně řešitelné. Téma pestrosti metod a nezbytnosti interdisciplinární spolupráce tvoří třetí okruh problémů, na něž by práce chtěla upozornit.

Zbývá mi již jen poděkovat přátelům a kolegům — představitelům široké škály oborů, specializací a životních zkušeností — za jejich podněty, rady a podporu.

Autor

Brno, prosinec 1987

* Šetření, terminologie, zorný úhel je pochopitelně spjat s naší realitou té doby, takže fixuje tehdejší společenskovešední situaci a sociálně politické realie (např. názvy „ČSSR, ČSR, SSR“, mapu politických institucí, podoby sociálních rituálů atd.). Paradoxně se tím text samotný stává dnes vlastně jistým dobovým dokumentem. V řadě případů nebylo možné dopovědět napovězené, mnohé se v době sběru údajů a práce na rukopise nedalo použít nebo přesněji pojmenovat. (Duben 1990).